

LISZT FERENC ERDÉLYBEN

LISZT FERENC elsősízbem akkor járt Erdélyben, amikor Bukaresten és Jaşin keresztül Oroszországba utazott. Harmincöt esztendő volt és művészete legteljesebb pompájában ragyogott. Úgy várta őt a Bánság és Erdély, ahogy fejedelmeket szokás ünnepelni. Mindenütt viharos ünneplés kísérte útját, diadalkapúkkal fogadták, hangversenyei után fáklyásmenettel kísérték szállására. A romantikus zenei titánt ünnepelték benne és a művészt, aki a magyarság világhírének a legnagyobb szolgálatot tette.

DIADALÚT TEMESVÁRON ÉS ARADON KERESZTÜL

DIADALUTJÁT Liszt 1846 november 1-én, egy szerdai napon kezdte meg Temesváron. A Bánság fővárosa lelkes hangulatban készült fogadtatására. Más, kényelmesebb jármű hijján Lisztnek kocsin kellett érkeznie s emiatt nem lehetett pontosan előre tudni, mikor fog Liszt delizsánsza Temesvárra berobogni. A város már a kora reggeli órákban díszbe öltözött, az ablakokat virággal és gertyákkal ékesítették. A dómtéren kivilágított diadalkapú állott, rajta ez a felírás: „Üdvözlégy Liszt Ferenc!“ Az egykori krónikás szerint olyan idegenforgalom, mint Liszt érkezésekor, soha azelőtt nem volt Temesvárt. Vidékről is rengetegen sereglettek össze a városban, hogy láthassák és hallhassák a zongora nagy magyar fejedelmét. Az emberek azonban kifáradtak az egész napi feszült várakozásban és minthogy a kocsik csak délután 6-kor érkeztek meg a magas vendéggel, a közönség nagyrésze időközben szétszéledt s így sokkal kevesebben vártak rá, mint ahogyan azt tervezték. A várakozó tömegnek csak a legelszántabb része ünnepelhette érkezését.

Liszt Ferenc a temesvári vármegyeházán szállott meg. Még aznap este elment a színházba, ott a közönség felismerte és színni nem akaró éljenzéssel ünnepelte. A színielőadás után Lisztet nagy tömeg kísérte szállására s ablaka alatt egy férfikar szerenádót adott. *Limmer Ferenc* temesvári székesegyházi karnagy erre az alkalomra megzenésítette *Helvey Antal* alkalmi költeményét. Ezt énekelte a férfikar, melynek tagjai között sok temesvári előkelőség is szerepelt. *Limmer* neve nem volt ismeretlen Liszt előtt s a világhíró nagy művész nagy elismeréssel nyilatkozott az előadott szerzeményről. Az énekszámok után Liszt hosszan elbeszélgetett a dalosokkal.

Első temesvári hangversenyét 1846 november 2-án, csütörtökön adta Liszt a vármegyeháza dísztermében. A hangverseny napjának reggelén már alig lehetett jegyhez jutni, mert a vidékről Temesvárra tódulók már Liszt érkezése napján csaknem valamennyit elkapkodták. Az első hangversenyén Liszt egyedül szerepelt. Múskorán a következő művek állottak: *Andante* a *Lammermoori Lucia* c. dalműből, *Norma-Fantázia*, *Beethoventől* *Andante* változatokkal, *Schuberttől* az *Ave Maria* és az *Erlkönig*, *Magyar fantázia* magától

Lisztől és befejezésül a Rákóczi-induló. A hangversenyről *Dr. Feldinger Gottfried* írt beszámolót a *Temesvarer Wochenblatt* hasábjain. Elmondja, hogy a közönség ragyogott a boldogságtól, mert Liszt a csodálatos Lammermoori Lucia-fantáziával kezdte műsorát. Példaként állítja Lisztnek ezt a szerzeményét minden zeneszerző elé, bár szívesen elismeri, hogy Kullak is írt egyet-mást ebben a műfajban. Nem képes azt a hatást leírni — mondja — melyet Liszt utolérhetetlen művészete a hallgatóságra gyakorolt. A közönség minden műsorszám előtt és után szünni nem akaró óvációban részesítette a nagy művészt.

Mivel az első hangverseny iránt ilyen nagy volt az érdeklődés, Liszt egy másik zongoraestre is vállalkozik, de ezt már Temesvár legnagyobb befogadóképességű termében, a színházban tartja meg november 4-én, szombaton. A színház is roskadásig megtelt. A műsor: Rossinótól a Tell Vilmos-nyitány, Schuberttől A pisztráng, Lisztől a Hexameron és Bravurváltozatok a Puritánok c. dalmű egyik dallamára, Chopintól Mazurka és Polonaise, Lisztől Magyar dallamok és végül a Rákóczi-induló. Tisztelői elhalmozták ajándékokkal: kapott arany babérkoszorút, rengeteg virágcsokrot, költeményeket írtak hozzá és a férfikar is énekelt a tiszteletére néhány számot. A hangverseny után mintegy ezerfőnyi tömeg kísérté fáklyákkal a megyeházára, ahol Liszt ünnepi lakomán vett részt. Beszédet hangzottak el, melyekre Liszt szellemesen válaszolt, miként a német krónikás, a Dr. Fdgr. betűk mögé bújt Dr. Feldinger, a *Temesvarer Wochenblatt* szerkesztője, írja: „Den auf ihn gebrachten schönen Toast erwiderte er voll Geist, Empfindung mit Gesinnungen, die den Künstler, wie den edlen Vaterlandsfreund in ihm auf das ehrenvollste neuerdings zu erkennen gaben.“ Temesvári német lap 1846-ban Liszt magyar érzelmeit hangsúlyozza!...

Liszt közkívánatra harmadszor is játszott Temesváron és pedig jótékony célra, 1846. november 17-én, pénteken. E hangversenyének a műsorából kiemelik az Alvajáró-fantáziát és Weber Aufforderung zum Tanz c. művét. A hangversenyen közreműködött humoros előadásával a Honderű szerkesztője, *Petrichevich Horváth Lázár* és a dóm szólóhegedűse, *Jáborszky Mihály*.

Liszt temesvári hangversenyeinek jövedelméből tekintélyes összeget juttatott jótékony célra. Gabriel József egyesületi elnök november 17-i kelettel nyugtazza az összeget.¹ E szerint Liszt, a zongora ünnepelt hőroza, a jótékony emberbarát, 300 forintot juttatott *Lonovich József* csanádi püspökhöz jótékony célra. Ugyancsak a temesvári hangverseny jövedelméből a Musikverein 200 forintot, az alapítandó protestáns iskola 100 forintot kapott, a város szegényei között pedig 100 forintot osztatott szét Liszt.

Valószínűleg a második és harmadik temesvári hangversenye között játszott Liszt Aradon. Hogy ott is járt, az bizonyos. A *Temesvarer Wochenblatt*² azt írja, hogy Temesvár udvariasságot tanulhatna Aradtól, ami Liszt fogadtatását illeti, mert Aradon

¹ *Braun Dezső*: Bánáti Rapszódia. Temesvár, é. n. 41.

² *Temeswarer Wochenblatt*, 1846 november havi első számában.

nemcsak diadalkapúval, dalárdával és terített asztalokkal várták Lisztet (er wurde nicht nur angesungen und fest-gegessen...) hanem kivonult tiszteletére az egyenruhás polgárórség is egészen Orczifalváig és eléje vitték a díszpolgárrá választásról szóló gyönyörű okmányt. Irónikusan jegyzi meg a tudósító, hogy elfelejtették térdenállva, párnán átadni neki a város kulcsait, bár ez még megbocsájtható, de teljesen érthetetlen, hogy miért akartak a nagy zongorahérosznak a fejére virágcsokrot erőszakolni?... Az aradi hangversenyén Liszt Heilinger gyártmányú zongorán játszott. A hangszeret ereklyeként őrzi az Aradi zenede.³

Aradon kívül még Lugoson is fellépett Liszt Ferenc harmadik temesvári hangversenye előtt. S közben vendége volt gróf Karácsonyi Guidónak is bánlaki birtokán. November 10-én újból Temesváron kellett időznie, erről tanuskodik egy levele, melyet ezzel a kelettel barátjának, báró Augusz Antalnak írt Szegszárdra. A levél Csillag Béla Márton váli nagybirtokos tulajdonában volt még 1938-ban. Az ő jóvoltából közölte a levelet *Braun Dezső*, „Bánati Rapszódia“ című könyvének függelékében. Minthogy az említett könyv nehezen hozzáférhető, könyvtári forgalomba nem kapható és miután Lisztnek ez a francianyelvű levele igen érdekes, teljes egészében közöljük:

Temesvár, 1846. nov. 10.

Kedves Augusz!

Amióta elváltunk egymástól, azóta gyakran érzem, hogy Ön hiányzik nekem, mégpedig minden tekintetben. Mindenek előtt szemrehányást szeretnék tenni magamnak, hogy nem maradtam több ideig pompás szegszárdi otthonában, ahol olyan kényelmes és előkelő szállást adott nekem. Hiányzott nekem Temesváron, Aradon és Lugoson is, ahol, ha ez lehetséges, az irántam tanusított jóság és hazafias rokonszenv tekintetében túltettek volna Szegszárdon és Székesfehérváron is. Lonovich püspök rendkívüli jósággal és kegyességgel van irántam, de Ambrózyék és Majláthék is vetélkedtek e tekintetben egymással. Karácsonyi Guido (kivel, hiszem, Pesten találkozott) fejedelmi pompájú fogadtatásban részesített Bánlakon, de ezen túl rendelkezésemre bocsájtotta egyik állomástól a másikig ménesének legpompásabb lovait; nem is szólva a kivilágításokról és tűzijátékokról, melyekkel bámulatba ejtettek Bánlakán, Temesváron és Aradon. Olyan fantasztikusan diadalmas ez az utazásom, amilyenről művész valaha is álmodhatott, méghozzá mindez úgy történt, hogy az egészből semmit nem sejtettem előre, úgy jártam valahogy, mint a „Bourgeois Gentilhomme“, aki prózát használt, anélkül, hogy sejtelve lett volna róla.

Valamennyi élő művész közül (írtam nemrég egyik bécsi barátomnak) egyedül én hivatkozhatom büszkén hazámra... Amíg a többiek a szűkmarkú közönség sekélyes vizein vesződnek, addig én egy nemzetnek nyílt tengerén gáttalanul evezek előre. Sarkcsillagom folyton azt mutatja, hogy Magyarország valamikor büszkén fog rám hivatkozni.

Temesváron rendezett második hangversenyem után mintegy húsz főnyi előkelőségtől kapott arany borostyánkoszorú nagyszerűen sikerült és igazán méltóan foglal helyet az öt-hat tárgy között, melyek pályafutásom főbb állomásainak helyét jelzik.

³ Dr. Goldzieher Albert: A százéves aradi zenede. Arad, 1934. 27.

E soraimhoz csatolom Sárossynak néhány mély és finomult érzésről tanuskodó versét. Ha már költeményekről van szó, kérem, legyen szíves keressen alkalmat arra, hogy kifejezhesse hálás köszönetemet Madame Salamonnal (bocsássa meg, ha elferdítem nevét, de Ön tudja, hogy kinek szól hálám), aki olyan kedves volt és elküldötte néhány bájos versét Szegszárdra, sajnos, ezeket csak indulásom pillanatában kaptam kézhez. Kérem, közölje vele végtelen hálámát a költeményekért és azt, hogy nagy örömömre szolgálna, ha személyesen tudnám neki hálás tiszteletemet kifejezni... Haslinger el fogja Önnek küldeni a Magyar rapszódiákat, a Madame Augusznak ígért dedikáció sem fog sokáig késni. Addig is biztosítsa őt hódolatteljes teiszteletemről... Most jut eszembe, nem adhatna egy jó ötletet nekem, hogyan tudnék kis örömet szerezni Tóth úrnak? Kedves levelet írt nemrég születésem napjára és nem szeretnék a válaszzal sokáig adósa maradni.

Három nap mulva indulok Szebenbe és Brassóba Karácsonyi Guidóval, Salopekkel és talán „Honderüvel“, aki (ez maradjon köztünk) mindig Petrovicsnak firkantja alá magát, de gyakran használja aláírásként a Kubinczky nevet is. Mivel az erdélyi országgyűlést elhalasztották, arra felé vezető utamban nem dugom be orromat Kolozsvárra, de oda is elmegyek valószínűleg visszatértemkor a tél vége felé. Ha lesz ideje, írjon poste restante néhány sort Brassóba vagy Bukarestbe és szóljon pesti előkészítő gyűlésüknek általános eredményéről. Ha alkalomadtán Teleki Lacival és Eötvös Pepivel találkozik, idézzen szeretettel emlékeztetükbe. Mozgassa meg Ürményit, talán kamarazenészeim érdekében meg tudja rántani Apponyt a frakkjánál. Ez ügyben számítok jóakarátára, különben hagyom, hogy az egész ügy természetes útját fussa, anélkül, hogy törődném a dolgokkal... akárcsak Maykäfernek összehasonlító anatómiájával, vagy a házasságommal.

Isten Önnel, kedves kitűnő Barátom, őrizze meg irányomban ragaszkodását, aminthogy teljes mértékben számíthat az enyémmre is.

Liszt Ferenc

Liszt Ferenc bánáti hangversenykörútjának meleg hangulatára ez a levél sokkal jellemzőbb az egykorú sajtó szóvirágos beszámolójánál.

BOTRÁNY NAGYSZEBENBEN

A BÁNSÁGBÓL Liszt Ferenc Nagyszebenbe utazott. Itt a meszt a magyar ifjúság fogadta zeneszóval és fáklyásmenettel.⁴ Hangversenyét Liszt 1846 november 20-án tartotta.⁵ Szebeni hangversenyével a bonyodalmak egész sorozatának központjába került. Átböngészve Brassai *Vasárnapi Ujságját*⁶, valamint a *Siebenbürger Bote*⁷ és az *Erdélyi Híradó*⁸ egykori számaint, a „nagyszebeni botrány“ így rajzolódik elénk: Lisztet Szebenben úgy körülvette a magyarság, hogy a százszok minden fáradalma „szükségfelettivé“ vált, a hangversenyre Liszt magyar nyelven nyomatta a belépőjegyeket, műsorán sok magyar szerzemény szerepelt s a hangverseny végér:

⁴ Erdélyi Híradó, 1847 év. 752.

⁵ U. o. 795.

⁶ Vasárnapi Ujság, 1846 december 6-i szám, 731.

⁷ Siebenbürger Bote, 1846 év. 95. szám.

⁸ Erdélyi Híradó, 1846 év. 777. és 795.

ráadásul nem az Erliköniget játszotta, amit a szászok követeltek, hanem a Rákóczi-indulót. Erre a közönség egy része püsszogni, majd füttyölni kezdett. Liszt tehát megbukott Szebenben, a szászok kifüttyölték!

A szebeni német lapok erősen bíralták Liszt játékát. Egyik azt írta róla, hogy európai híre Szebenben hajótörést szenvedett, a másik csak ennyit mondott játékaról: „nichts besonderes“. A szebeni tudósítások különösen Kolozsvárt nagyon fölzaklatták a kedélyeket. Az Erdélyi Híradó „Liszt és a Siebenbürger Bote“ című tárcájában⁹ foglalkozik a szebeni eseményekkel. A cikk szerzője elmondja, a baj abból származott, hogy Liszt a Rákóczi-indulót játszotta, majd így elmélkedik az eset fölött: „A Rákóczi-induló egy érdekes muzsikai hagyomány s ennek sem meghallgatása senki loyálisát kétségbe nem hozza, sem a tőle való iszonyodás alattvalói hűséget nem bizonyít!... Ugyan édes Collega (a Siebenbürger Botetól), nem tanácsosabb lett volna-é azon úri, szerény, igazi nemes (gentleman) módból, mely őtet fejedelmi udvarokból akár mely polgári házig mindenütt óhajtott, kedves vendéggé teszi, példát venni... Ez-e a germán fajta cultura iránti fogékonysága?“ Az Erdélyi Híradó később még többször visszatér az ügyre s végül „Lisztnek több tisztelője“ aláírással a következő nyilatkozat lát hasábjain napvilágot¹⁰: „Bizony, bizony mondom atyámfiai, ha soha is eddig nem volt, most alapja lett a magyar gúnyszónak, mivel titeket illetni szoktak, mert ilyen bak-ot egy közel Európában nem löttek, mint minden bölcsességtek mellett is ti!“ A szebeniek szerint Liszt Thalberggel nem is hasonlítható, Szebenben a magyarokon kívül mástól alig hallhatni kedvező véleményt játékaról, gúnyiratot is írtak Lisztről. Nemsokára Liszt után egy Bohrer nevű kisasszony játszta a Norma-fantáziát Liszt átiratában. Liszttől nem tetszett a mű, de Bohrer kisasszonyt három-négyszer kihívták és nagyon megtapsolták. Mindez miért? Mert Liszt magyar belépőjegyeket nyomtatott, mert a szászokat nem látogatta meg, mert nagyobbára magyar darabokat játszott, mert mikor kitapsolták, nem az Erliköniget, hanem a Rákóczi-indulót játszta, a hangverseny szünetében magyarokkal társalgott és mert ami magyar, az Szebenben gyűlölet tárgya. Végül így zárják a nyilatkozatot: „Szánunk kell önöket, ha hiszik, hogy ez a kis bizonytalan földdarab önök lábai alatt, mit önök hálátlanul tapodnak, meg az a füttyintés béárnyékolni képes a nagy művész fényes dicsőségcsillagát!“

A szebeni eseményeket Brassai Sámuel sem hagyja szó nélkül, őt is felháborítják a Szebenben történtek. Lapjában¹¹ a következőket írja: „... ha szája nem beszél is magyarul, beszél ám művészi tíz ujjá. És ez ujjak magyar beszéde nem tetszett a szebeni Botenak, midőn Liszt a Szebenbe sereglett magyarság kívánatára Rákóczit játsszá, nem a szászoktól kívánt német Erliköniget. »Tán nem tudta a művész« — úgymond a Bote, — »hogy német földön van.« Nem biz ő, édes jó földi, semmit sem tudott Németországnak ily

⁹ Erdélyi Híradó, 1846 év. 777.

¹⁰ U. o. 795.

¹¹ Vasárnapi Ujság, 1846 év. 656. szám.

fiókjáról: ő, mint a hangok harmóniájának embere, csak egy, bár szaggatott magyar földről tud s kegyed se erőlködjék többről álmodni. Éppen bizony kendre bízták az ország dolgát.“

A KOLOZSVÁRI NAPOK

HETEKKEL ÉRKEZÉSE ELŐTT izgatott hangon tárgyalják a lapok: vajjon jön-e Liszt Kolozsvárra? Az Erdélyi Híradó a *Hírfüzet* rovatban jelzi¹², hogy Liszt Temesvárra és Aradra megy s csak december elején, mikor „országgyűlésünk beálland“, fogja Kolozsvárt meglátogatni. Egészen modern újságíróteljesítményre vall az Erdélyi Híradó 1846 november 15-i közleménye: Liszt utazási terveit nyomozva, a lap munkatársa a kolozsvári póstahivatalban is megkísérli értesülések szerzését s kiderül, hogy Liszt titkára kérte: a művész címére érkező leveleket továbbítsák Szebenbe, mert „a zongorahős oda szándékszik mielőbb átjönni“. A lap szomorúan teszi hozzá a hírhez: „Liszt Szebenbe! Ily közel Kolozsvárhoz! És mi későbbre élvezhessük a mennyei gyönyört a szebenieknél, vagy talán soha? Mert hiszen Liszt a hírlapok szerint Bukarestbe szándékozik. És ha útját egyenesbe véve minket kikerülne? De nem! Ez nem lehet! Hiszen Liszt Ferenc magyar honfi, magyar táblabíró és meg van írva, hogy valahol három magyar kebel óhajtani fogja, Liszt varázs szelleme ott terem. Jövel áldott országgyűlés, hogy muljék el e pohár mitőlünk!“

Liszt Szebenből 1846 november 23-án indult el és 24-én érkezett Kolozsvárra¹³. Megérkezéséről ezeket olvassuk az Erdélyi Híradóban¹⁴: „Liszt Ferenc Kolozsvárt van. Évek óta hú, testvéri érzések között várt kedves hazánkfia, a világhírű zongorász, nemes szívű ember, lelkes magyar, magas szellemi műveltségű egyéniség, vidám kedélyes társalgó, Liszt, néhány elébe egész N. Szebenig ment lelkes hazafi kíséretében, tömérdek úri rendű nép várakozó jelenlétében, folyó hó 24-én öt óra körül óhajtott kedv és egészségben városunkba megérkezett s szállását ezúttal a Biasini vendéglőjében főhelyzetűektől kényelmi tekintetben mindennel pompásan ellátott termekben ve vé. Az utca rakva volt néppel...“ A városban mindenki ujjongott. Aznap este 6—7 óra között a katonazenekar Liszt híres indulóját játszva, száz fáklyás kíséretében szállása elé vonult és ott ablaka alatt magyar nótákat játszott. Lakosztályán *Ruzitska György* igazgató vezetésével a legrégebb magyar zeneiskola küldöttsége tisztelgett. A város ifjúsága is üdvözölte a mestert. Liszt megjelent lakosztálya ablakában és a toroka szakadtából éljenző tömegnek megköszönte az ünneplést.

Első kolozsvári hangversenyét Liszt Ferenc 1846 november 26-án tartotta a város tánctermeiben, a Redoutban. A teremben mintegy 500 főnyi hallgatóság fért el, a jegyeket 1—3 pengő forintért árulták s mind elkeltek jó előre, a hangverseny napján már nem lehetett jegyet kapni. Az Erdélyi Híradó beszámolójában¹⁵ azt

¹² Erdélyi Híradó, 1846 november 12-i szám.

¹³ U. o. 1846 november 22-i szám, 743.

¹⁴ U. o. 1846 november 26-i szám, 751.

¹⁵ U. o. 1846 november 29-i szám, 759.

olvassuk, hogy a közönség jóval a hangverseny megkezdése előtt elfoglalta helyét a teremben, Liszt zajos éljenzés között lépett a dobogóra. Nagyjából ugyanazt játszotta, mint Temesváron: híres átiratait a Lammermoori Luciából, a Normából, a bravurváltozatokat a Puritánok című daljátékból, az Ave Mariat, a Magyar dallamokat, végül a Rákóczi-indulót¹⁶. Liszt játékaról röviden, de a legnagyobb elragadtatás hangján ír a kolozsvári sajtó: „Mit hallottunk s éreztünk, miért leírni akarni? — olvassuk a Keletben. — Ezt ember tehetni nem fogja. Legyen elég, miszerint az egész közönség tetszése, öröme és meglegedése az elragadtatottságig magasztos, élénk és ihletett volt mindvégig.“ Brassai Sámuel a Vasárnapi Ujságban csak ennyit ír Lisztről¹⁷: „Nálunk a zongora bájos hatalmú királya... Liszt Ferenc oly sokat képes feledtetni velünk a rideg jelenből s viszont oly sokat támaszt fel emlékeink sírjából. Csak az a híja, hogy kurucok legyünk, midőn hatalmas Rákóczián elandalgunk.“

Az első hangverseny után a Kolozsvári Házi Zenekör, a későbbi Kolozsvári Zenetársaság őse, látta vendégül Liszt Ferencet s tiszteletbeli tagsági oklevéllel lepte meg. Hazamenet az utcát, ahol kocsija elvonult, hatvan fáklyával világították meg.

Második hangversenyére is, amelyet 1846 november 29-én adott, minden jegy előre elkelt. Ugyancsak a Redoutban játszott tüntetően lelkes közönség előtt. A harmadik hangversenyt december 3-án adta Liszt jótékony célra, az ezer főnyi közönséget befogadó Farkasutcai színházban. „Hál'Istennek, hogy inkább helyet és bémeneti jegyet, mint közönséget kell kívánnunk“ — írják a lapok¹⁸. Magáról a hangversenyéről az Erdélyi Híradó így számol be¹⁹: „Kolozsvárnak ilyen élvezetes östéi nagy idők óta nem voltak s hihetően nem is lesznek. Amint megjelent, jókedv és mosoly ült minden arcon, taps és éljen viharozza át a termet. Minden szám után két-háromszor visszatapsolják... A nagy művész, mint világhírű egyetlen zongorász, ki különösen a magyar szívéhez eddig nem ismert bűvös hatalommal szól, nemzeti fájdalmit és örömét soha nem hallott bensőséggel, hűséggel és lánggal tudja festeni.“ Magyar változatait és végül Rákócziát zongorázta, mert „ezt közönségünk mindig kívánni s ő mindig készséggel játszani szokta.“ A hangverseny után 150 fáklyás ifjú és több magas állású főtisztviselő a Rákóczi-induló hangjai mellett kíséerte szállására. Az ifjúság a fáklyákat máglyaként halomra rakta és úgy égette tovább. A krónikás lelkesen írja le, hogy „bár minél több fia hazánknak hozzon annyi dicsőséget a magyar névre, mint Liszt Ferenc.“ A jótékony célra adott hangverseny bevételéből Liszt 700 forintot osztott szét közcélra.²⁰

1846 december 5-én meglátogatta a Conservatóriumot. Tisztele-

¹⁶ Ennek a műsornak nyoma veszett, de a Kelet c. kolozsvári napilap Liszt második kolozsvári látogatása alkalmából visszaemlékezésékként közli. (1879 év. 195.)

¹⁷ Vasárnapi Ujság, 1846 december 6-i szám, 781.

¹⁸ Erdélyi Híradó, 1846 december 3-i szám, 767.

¹⁹ U. o. 1846 év. 779.

²⁰ U. o. 1846 év. 787.

tére tanárok és növendékek eljátszottak egy Beethoven-nyitányt és egy szimfóniát, majd elénekelték egy kettőst és egy karművet.

Búcsúhangversenyét Liszt Ferenc 1846 december 6-án tartotta meg. Magyar műveket, változatokat játszott s végül a Rákóczi-indulót, ahogy az egykori sajtóból értesülünk. Mintegy 300 fáklyás kísérte haza a hangverseny után lakására. Tisztelgő versekkel búcsúztatták. 1846 december 8-án reggel 9-kor távozott a városból több mágnás kíséretében.

Liszt Kolozsvárról Szebenbe utazott, december 11-én érkezett oda s másnap folytatta útját Bukarestbe és Jasiba, kikerülve Braszót, pedig ott is türelmetlenül és nagy készülődéssel várták, sőt hódolatuk jeléül bársony párnán át akarták neki nyújtani a város kulcsait.

KOLOZSVART ÍRTA Liszt Ferenc első magyar rapszódiaját. Ennek a történetét meghitt barátja, *gróf Teleki Sándor*, évtizedek múltán a kolozsvári *Hölgyfutárban* beszéli el.²¹ Mikor Liszt 1846-ban itt hangversenyzett, szeretett volna jó cigánymuzsikát hallani. Érdeklődött felőle, hogy ki itt a legjobb cigány. Teleki a debreceni Boka Károlyt és a mármaroszigeti Pócsi Lacit említette. Liszt csodálkozva kérdezte: hát Kolozsváron nincs jó cigány? Van — mondta Teleki, — de ezek már ismerik a kottát és ő olyannal szeretne játszani Lisztnek, aki „vadon“ húzza. El is küldte azonnal székéren barátját, Haray Viktort, Szigetre, hogy hozza el kocsin a Pócsi bandáját. Pár nap múlva nagy mulatás folyt Teleki grófnál és Pócsi hajnalig húzta az akkor divatos, úgynevezett „koltóit“, melynek ez a szövege:

*Gróf Teleki Jankó, Jankó, Jankó
Elfogyott a bankó, bankó, bankó.
Gróf Teleki Gergely, Gergely, Gergely
Eredj haza nyergelj, nyergelj, nyergelj.*

„Lisztnek szemei kigyulladtak, ujjaival pattogatott, s belekiáltott a nótába — írta Teleki Sándor — mi pedig aprózni kezdtük s hajtattuk reggelig. A nagy mester zongorája mellé ült, mi apróztuk s a meddig mi hajtattuk, ő megírta *Első magyar ábrándját*.²²

A történet hitelességét maga Liszt igazolja, gróf Teleki Sándorhoz intézett, francianyelvű levelében, melyet Pestről írt, miután olvasta Teleki visszaemlékezését. A levél (dr. Gyalui Farkas fordításában) így hangzik:

Igen kedves barátom!

Ön bámulatos szépen világította meg a mi magyar rhapszodiánkat. Leírása, a *Hölgyfutár* február 1-i számában végtelen öröme ragadott, s teljes szívből köszönöm önnek e rendkívül rokonszenves emléket. Haray

²¹ *Hölgyfutár*, 1877 februári szám.

²² Ezt a jelenetet dr. Gyalui Farkas is közli „Az ezredes“ című, gróf Teleki Sándorról írt regényében. (*Hírnök*, 1929 év. 10—11. szám, 240. és 269.)

Viktor él-e még? És Pócsy Laci ad-e még mindég kardvágásokat nyirettyijével? És ön, igen kedves barátom, mikor jó már Pestre? Én március 10-ig maradok itt, apró nyomorúságokban és fáradságban végezve az öregedést. Nagyon vágyom reá, hogy a huszadik és utolsó rhapszódját önnél, Koltón írjam meg, s főleg, hogy ismételhessem önnek nyugalmasan az én régi nagyon odaadó barátságomat.

Pest, február 10-én 1877.

Liszt F.

Liszt Ferencet Kolozsvárról Bukarestbe utaztában elkísérte bizalmas barátja gróf Teleki Sándor is. Velük ment még gróf Bethlen Gábor, Haray Viktor és Liszt magántitkára, Beloni Kajetán. Négy kocsijuk mindegyike elé nyolc ló volt fogva és az úton órákhosszat tarokkoztak; Lisztet ez a kártyajáték kitűnően szórakoztatta. Bukarestben Ghica herceg vendége volt. A nyolc napig tartó útról azt írja Jaşiból, 1847. január 4-én Seidlitz György báróhoz írott levelében, hogy élete legszebb emlékei közé tartozik²³.

LISZT MÁSODSZOR KOLOZSVÁRT

HARMINCHAROM ÉV MULTAN, 1879-ban járt Liszt Ferenc másodszor Kolozsvárra. Eredetileg gróf Zichy Gézát hívták meg egy hangversenyre, de közben szóbakerült, hogy esetleg Liszt is ellátogat Zichyvel együtt Kolozsvárra. A lapok hetekkel előbb latolgatták: vajjon játszik-e Liszt is a Zichy-koncerten? Liszttel nem történt semmiféle megállapodás. Bösendorfer, a híres gyáros azonban megérkezett, Kolozsvárra szállítva egy zongorát, hogy kéznél legyen, amennyiben szükség volna rá. Mikor híre terjedt, hogy Zichy Gézával Liszt is Kolozsvárra érkezik, pillanatok alatt elfogytak a hangverseny jegyei, messze vidékről táviratilag foglalták le őket. A nagy zenei eseményre Erdély fővárosába vendégek sereglettek össze Nagyszebenből, Marosvásárhelyről, Désről, Szamosújvárról, Tordáról, Bánffyhunadról, Enyedről és Gyulafehérvárról. Voltak, akik tízszeres árat ígértek egy-egy jegyért, de még így sem juthattak hozzá, mert minden pénzbeli ajánlatnál csábítóbb volt: látni Lisztet, a nagy mestert, a férfiut, akit öt világgrészen senki sem tudott felülmúlni s mégcsak megközelíteni sem.²⁴

Liszt Ferenc és Zichy Géza gróf 1879 március 10-én délután, vonaton érkezett Kolozsvárra. A fogadtatás méltó volt a mesterhez.²⁵ Kolozsvár összes zene- és dalegyesületei, valamint a színház tagjai lobogók alatt már déltájban gyülekeztek a városházán. A menet kivonult a vasútállomásra, az út két szélét pedig megszállotta a közönség. A befutó vonatot harsány éljenzés fogadta s míg Liszt lelépett a vasúti kocsiból, az egyesített kórusok rázendítettek Liszt egyik szerzeményére. Azután Eszterházy Kálmán gróf főispán üdvözölte meleg szavakkal a nemzet nagy büszkeségét. Liszt megköszönte pár szóval a szép fogadtatást, társaságával kocsira ült és belmonostor-utcai szállására hajtatott. Délután gróf Teleki Sándor

²³ Magyar Nemzeti Múzeum, Ep. Mus. 13 jelzet.

²⁴ Magyar Polgár, 1879 március 14., tárcsa Jónás aláírással.

²⁵ Kelet, 1879 március 11-i szám.

és gróf Eszterházy Kálmán kíséretében megtekintette a várost és sétát tett a főtéren. A kolozsváriakra tett benyomást így tükrözi az egyik lap: „A zongora-királyt hosszan leomló fehér ősz haja és kifejező arcéle folytán azonnal megismerte mindenki. Az ősz művész sokkal erőteljesebbnek, egészségesebbnek, testesebbnek néz ki, mint fényképeiről lehetne következtetni. 68 évével is egész fiatalosan rugalmas a teste.“

Este a színházban Helvey Laura búcsúzott Kolozsvártól, Freytag *Valentine* című darabjában. A színház zsúfolásig megtelt. Gróf Zichy Géza és gróf Teleki Sándor társaságában Liszt Ferenc is megjelent az egyik középső páholyban. A közönség felismerte és hatalmas éljenzésben tört ki. Az előadás után a közönség egy része Liszt szállása elé vonult, Teleki Sándor házához. Másik része a városháza előtt gyülekezett s onnan nemzeti színű lampionokkal, sűrű éljenzés közben indult el a Rákóczi induló hangjaira, amelyet Pongrácz Lajos cigányzenekara játszott az emberáradat élén haladva. A menet két oldalán a tűzoltók petróleum-fáklyákat vittek. Amint Liszt kilépett a ház erkélyére, újult erővel tört ki az éljenzés, s míg a 120 tagú énekkar elhelyezkedett az erkély alatt, népes küldöttség kereste föl az ünnepeltet. Kolozsvár nevében *Szász Domokos* erdélyi református püspök üdvözölte Liszt Ferencet.²⁶ A püspök részben franciál elmondott beszédére Liszt meghatottan válaszolt.²⁷ A beszédek után hol Pongrácz Lajos cigánybandája zendített rá, hol a kórusok hangja csendült föl s Liszt az erkélyről hallgatta Zichy és Teleki társaságában a szerenádot. A közönség éjjél után oszlott szét.

Másnap a kolozsvári sajtó tele volt Liszt életrajzával és nagyságát magasztaló cikkekkkel.²⁸ Este pedig a Redoutban olyan közönség gyűlt össze, amelynél fényesebbet és előkelőbbet sosem láttak a Redout falai. Megilletődött csendben foglalta el mindenki helyét s öt óraker megjelent a közönség soraiban Liszt Ferenc is, oldalán gróf Teleki Sándorral. A közönség éljenzését Liszt meghajlással fogadta. A teremben a fele sem fért el azoknak, akik be akartak jutni a hangversenyre.²⁹

A műsort a kolozsvári *Nagy Gábor—Vajda Emil—Szita Sándor—Dobokay Kálmán*-vonósnégyes nyitotta meg Volkmann quartetjével, majd gróf *Bethlen Sarolta* és gróf *Lázár Vince* Mendelsohn „Őszi dal“ című duettjét énekelte *Zsigmond Elma* zongorakíséretével (a Kelet megjegyzi „horribile dictu német szöveggel“). Ezután *Zichy Géza* gróf, a félkarú zongoraművész lépett föl. Sajtát művein kívül Beethovennek egy szerzeményét is játszotta Liszt átíratában. A gróf egyik ujjá sérült volt s így négy ujjal kellett nehéz műsorát végigjátszania. Liszt odaadó figyelemmel hallgatta Zichy játékát s szívből tapsolt nagytehetségű barátjának. *Ferenczi Zoltán* tanárjelölt (a kolozsvári Egyetemi Könyvtár későbbi igazgatója) Arany János Hídavatás című versét szavalta, utána ismét gróf

²⁶ Szász Domokos beszédének teljes szövege megtalálható a Kelet 1879 március 11-i számában.

²⁷ Kelet, 1879. március 12-i szám.

²⁸ U. o.

²⁹ U. o. 1897 év. 241.

Bethlen Sarolta énekelt, majd gróf Lázár Vince és Zichy Gézőnek kellett volna a hangversenyt befejeznie. Ekkor azonban megjelent a dobogón gróf Eszterházy Kálmán főispán és bejelentette, hogy Zichy Géza betegsége miatt Liszt Ferenc fogja a hangversenyt bezárni. Megjelenésekor a közönség egy emberként fölállva üdvözölte a nagy mestert. A terem elcsendesedett és Liszt eljátszotta Schubert *Divertissement hongroise*-át és egy Schubert-indulóra írt változatait.³⁰

Másnap a Farkas-utcai színházban Zichy kétfelvonásos vígjátéka, a *Phrenolog* került színre telt ház előtt. Megjelent Liszt is Zichyvel és élénken tapsolta az előadást. Utána báró Bánffy Albert Liszt Ferenc tiszteletére estélyt adott főtéri palotájában. Fölvitették Bánffyék a Bösendorfer által Kolozsvárra szállított hangszert is, hátha Lisztnek kedve kerekedik a zongorázáshoz.³¹ Az estélyről a kolozsvári főrangúak közül csak a betegek és mély gyászt viselők hiányoztak.³² Mintegy 85-ön jelentek meg. Vacsora után Liszt whist-partihoz ült s azalatt Zichy Géza zongorázott, majd gróf Bethlen Sarolta Bánffy György zongorakíséretével magyar lalokat énekelt. Egyszer csak a szomszéd szobából váratlanul előlépett Liszt és arra kérte Zichyt, engedje meg, hogy ő is játszhasson. Leírhatatlan volt a jelenlévők öröme annak láttán, hogy Liszt felszólítás nélkül zongorázni fog. Úgy látszik, Liszt rögtönzött, mert a Magyar Polgár ezt írta róla³³: „Chopintól való alapeszmén játszott úgy, mint azt a perc szent ihlete, közönségének áhítatos hallgatása sugallta, bejárva néhány perc alatt a nagy zeneirodalom minden tartományát, a közönséges ember előtt ismeretlen, oly hangokat csalva ki a boldog zongorából, melyekkel az csakis Liszt Ferenc érintésére felelhet.“

A KOLOZSVARI LISZT-ÜNNEPSÉGEK esúspontját az a hangverseny jelentette, melyet Liszt és Zichy közreműködésével a Farkas-utcai színházban rendeztek a szegedi árvízkarosultak javára. A Magyar Polgár és a Kelet tudósításaiból kiderül, hogy mióta az első magyar kőszínház a kolozsvári Farkas-utcában megépült, nem látott olyan hatalmas közönséget falai között, mint 1879 március 14-én, amikor Liszt Ferenc játszott benne.³⁴ A hangverseny napján sokan húszszoros árat is fizettek volna egy-egy jegyért, de még így sem kaphattak. A közönség körében nagy izgalmat váltott ki az a hír, hogy az előjegyzéseket nem veszik tekintetbe. A színház pénztárát és igazgatóságát valósággal megostromolták. Kolozsváriak és vidékről érkezettek már reggel 7 órakor ott tolongtak a színház előtt. A pénztáros 9 órakor alig tudott a tömegben átvergődni, s aztán megkezdődött az esdeklés, könyörgés, rimánkodás és

³⁰ Magyar Polgár, 1879 év. 61. számának tárcája.

³¹ Kelet, 1879 március 16-i szám.

³² Magyar Polgár, 1897 év. 61. szám.

³³ U. o. 1897 március 14-i szám.

³⁴ A hangverseny dátumát illetőleg eltérés mutatkozik, amennyiben a Kelet azt írja, hogy a hangversenyt március 14-én, pénteken tartották meg (1879 március 16-i szám), míg a Magyar Polgár a hangverseny dátumaként március 15-ét, szombatot jelöli meg (1879 év. 61. szám). A Kelet által megadott időpontot tartjuk valószínűnek.

a jegy nélkül maradtak szitkozódása. A pénztár korlátját eltörték s a jegyeket egy óra leforgása alatt szétkapkodták.

Este a nézőteret teljesen ellepte a közönség. A színpadon, a kuliszok mögött is minden talpalatnyi helyet elfoglaltak. Ember ember hátán szorongott és a széksorok közt vezető utakat is megszállotta a kíváncsi hallgatóság. Aki egyszer a helyére ült, onnan az előadás végéig nem mozdulhatott. A páholyokban hatan-nyolcan, de némelyikben tizen-tizenketten zsúfolodtak össze. Viharos tapsban és éljenzésben tört ki a közönség, amikor Liszt az egyik páholyban megjelent. Az ősz mester könnyek közt, mosolygó arccal fogadta az ünneplést. „Fényesebb, ragyogóbb s nagyobb közönség bizonyára fejezte ki tiszteletét és hódolatát a zongorakirálynak — írta a Kelet — a tiszteletére rendezett ünnepélynél is lehettek s bizonyára voltak is nagyszerűbbek, impozánsabbak a Mester félszázados hódító, művészi pályája alatt, de a világvárosok közönségének óvációi lelkesültebbek, melegebbek bizonyára nem voltak, mint a kolozsváriéi. Látszott magán a nagy Mesteren is, hogy fényes, ragyogó pályáján aligha találkozott a rajongó tisztelet ily egyszerű, de épen az egyszerűségében megható, komoly könnyekig megindító kitörésével.”³⁵

A sajtó általában azon a véleményen volt, hogy vakmerő tiszteletlenség a műsor többi számáról szólni, amikor Liszt zongorázott. Nekünk azonban be kell számolnunk róla, hogy a hangversenyen Schubert C-dur szimfóniájának zárótételét a konzervatórium, a színház és a katonaság egyesített zenekara adta elő. Lisztől a Harcos imáját a kolozsvári dalkarokból kiválogatott férfikórus énekelte. Sorrakerült Liszt Szent Erzsébet-legendájának egyik részlete is, halul sikerült előadásban. Blau Gyula hegedűn Wieniawsky Legendáját és Paganini Boszorkánytáncát játszotta azután gróf Zichy Géza zongorázott, majd Hunyadi Margit gróf Zichy Géza Liszt Ferenchez írt versét szavalta³⁶ s csak ezután került sor Liszt Ferenc föllépésére: a Rákóczi-indulót játszotta Zichyvel három kézre.

Liszt és Zichy zongorajátékáról ilyeneket olvashatunk az egykorú sajtóban: „Játszottak, játszottak, úgy, ahogy azt ember nem képzelteti, ész nem gondolhatja, képzelet nem sejtethi. Profanálás lenne ha csak meg is kísérelnök szavakkal ecsetelni azt a játékot. Ide igazán illik az, hogy hallani kell azt a határtalan művészetet s akkor is csak élvezni, csodálni, rajongani, frenesisbe jönni tudunk anélkül, hogy tulajdonképen kibeszélhetnők, megmagyarázhatnók azt a kibeszélhetetlen, megmagyarázhatatlan valamit, amit egy félszázad óta Liszt művészetének nevez a civilizált világ osztatlan rajongó bámulata.”³⁷

A közönség annyira ünnepelte Lisztet és Zichyt, hogy ismételen külön-külön is játszaniok kellett. Liszt „egy magyar ábrándot adott elő néhány ismeretes szép magyar búsongó népdal fölött, melyből, mintha a világ hírhedett művésze egészen felolvadt volna

³⁵ Kelet, 1879 március 16-i szám.

³⁶ U. o. 1879 április 5-i szám, 319. A lap egész terjedelmében közli a verset.

³⁷ U. o. 1879 év. 250.

a hazafiban... mintha a legtörzsökösebb magyar város végzetes sorsa fölött borongó hazafi kétségbeesése szállotta volna meg a mestert, úgy jajongtak, úgy sírtak a billencsük kezei alatt.“

A LISZT-ÜNNEPSÉG EPILOGUSA

SZOMORŰ RÉSZLETE volt a nagy izgalommal várt hangversenynek, hogy Liszt Szent Erzsébet-legendájának előadása botrányba fult. Az akkori újságírás becsületességére és őszinte hangjára jó fényt vet, hogy ezt nem titkolta el, hanem keményen megírta. A Kelet nevek említése nélkül, meglehetősen tapintattal mondja el a történeteket³⁸, a Magyar Polgár azonban név szerint is felsorolja és támadja a bűnösöket³⁹: „A karmester botrányos tapintatlansága alaposan elrontotta az egész — írja a Magyar Polgár. — A kisasszony (nevét a lap udvariasan elhallgatja), aki Szent Erzsébetet énekelte, szerepét a hangverseny előtt egy nappal vállalta el s szegény nem tehetett róla, hogy a Gondviselés énekhanggal nem áldotta meg. De arról tehet Jacoby Jakab úr (a színház akkori karmestere), hogy egy hangversenyen, mely voltaképp Liszt tiszteletére van rendezve, ily botrányos kísérlettel ne hozzon szégyent színházunkra s a kolozsvári közönségre. Mert valóban szegyenpír szokhatott minden hallgató arcába, midőn tanúja volt annak a kínos jelenetnek, melyet a mester is éppen saját darabjánál keresztül kellett szenvedjen; általános volt a felháborodás, hogy Jacoby úr, mikor több jó énekesnőnk van, privát-passióból egy ilyen gyöngénél is gyöngébb dilettánszal compromittálja Kolozsvárt Liszt Ferenc és a többi vendégeink előtt. A közönség alig tudta végét várni Szent Erzsébet gyötrelmes előadásának. Mikor a függöny legördült, odafordult Liszt páholyához és a mester megkapta életében az első részvétővációt, melyet épen Kolozsvártt kellett, hogy megszerezzenek neki. A kisasszonyt nem ítéli el senki. Jakoby karnagy úr oka a botránynak, mellyel lehetetlenné tette magát. És csupán a vendégeink iránti tekintet bírta rá a közönséget, hogy tüntetőleg vissza ne utasítsa az arculütést, melyet Jacoby úr reputációnkra mért... Minden más alkalommal kiméletesebben szóltunk volna ilyen esetről, csak most nem, Liszt nem érdemelte, hogy szíves előzékenységét, mellyel idejött és játszott nekünk, aként háláljuk meg, hogy csuffá tegyük előtte legkedvencebb compositiói egyikét...“ A cikk végén még azt írja a krónikás: „Még csak annyit akarunk megjegyezni, hogy a mester nem kevesebb izgalommal hallgatta végig a program e számát, mint a közönség...“

A történetekhez Brassai Sámuel is hozzászólt a maga bölcs és humoros módján „Apróságok a nagy napokról“ című karcolatában.⁴⁰ A cikket „C—s“-el jegyezte, de az írás hangjából, stílusából akkor is félreismerhetetlenül megállapíthatnók, hogy Brassai írta, ha nem tudnók, hogy a nagy erdélyi tudós gyakran bújt a *Canus*

³⁸ Kelet, 1879 év. 251.

³⁹ Tárca a Magyar Polgár 1879 március 14-i számában.

⁴⁰ Magyar Polgár, 1879 március 19-i szám.

álnév mögé. Ezt az álnevet azért választotta, mert haja már fiatal korában őszülni kezdett.⁴¹

A nagy Liszt-hangversenyek alkalmából a helybeli lapok keveset írtak a mester játékaról. A közönség ezt kifogásolta. Brassai így felelt a kifogásra: „Liszt játéka olyan valami, melyről senkinek sincs joga ösmertetést írni, senkinek nincs merészege azt boncolgatni... A jó öreg Homerus is mikor Helénának a szépségéről kellett volna írni, egyszerűen csakis azt a hatást vázolta, mit Hélena szépsége a trójaiakon művelt. A sajtó pedig most Homéert utánozta“ Elég lett volna — mondja Brassai —, ha csak annyit írnak: „És Liszt játszott.“ Liszt játékát ötven év óta ismeri a világ. Kolozsvár hálás lehet a sorsnak, hogy egy hétig hangversenyek tekintetében nagyobb volt bármelyik világvárosnál.

Az oratórium előadásának csúfos botrányáról ezeket írja: Liszt eszményi Szent Erzsébetét Kolozsváron keresztire feszítették, kínpadra vonták és neki e kinszenvedést végig kellett nézni és a halálhörgéseket végig kellett hallgatnia még pedig kétszer, egyszer a főpróbán, másodszer az előadáson. A főpróbán Liszt jókedvű és humoros volt, még meg is dicsérte a zenekar összjátékát. Úgy látszik, a maga világfiás modorában megértéssel, könnyedén fogta fel művének ezt a vidéki bemutatóját. Az énekkar egyik tévedését helyre is igazította. A kar ugyanis az egyik résznél D-dur helyett d-mollban énekelt. Mire Liszt megállást intve, közbekiáltott: „Mit mehr Auflösung.“

Brassaitól tudjuk különben azt is, hogy Szent Erzsébet szolámát Blau Gyula úr „énekelte“ végig — még pedig hegedűn. Brassai szellemes modorában megjegyzi, hogy legközelebb a Traviata haldoklási jelenetében jó érces fúvóhangszer fog énekelni, a Tannhäuser nyitányában a kürtök, puzonok és bombardonok csak színleg fognak szerepelni, helyettük Nagy Gábor vonósnégyese fog hangfogókkal muzsikálni, a zenekar nagydobosa a pikkoló-szólamból, az első hegedűsök a nagybögősök hangjegyéből fognak játszani. Szigligetiné szerepet fog cserélni Jacoby karmesterrel, vagyis előbbi fog dirigálni és utóbbi énekelni.

Brassai végül így zárja le a kényelmetlen eseményt: „Mi pedig igérjük ünnepélyesen, hogy ha még egyszer valamikor nagy művészhez lesz szerencsénk, nem fogjuk az ő darabját saját füle hallatára előadatni. Mert bizony néha a nevetségtől: il n'y a qu'un pas.“

Az eredeti s már alapjában elhibázott terv az volt, hogy a Szent Erzsébet-legenda betanítását a három helybeli karmester: Jacoby, Oberti és Gunesch között osztják meg. Oberti, a konzervatórium igazgatója azonban óvatos ember volt: megnézte a vezérkönyvet és azt mondta, hogy az a nagy dicsőség, mely a Szent Erzsébet-oratórium vezényleésével járna, neki túl sok lenne, ezért lemondott a vezénylestről Jacoby javára. (Önfeláldozó szerénységéért utólag jegyzőkönyvi köszönetet mondott neki a konzervatórium vezetősége.) Így a dicsőség, illetve az egész keserves ügy ódiuma Jacoby Jakab színházi karmester nyakába szakadt.

⁴¹ *Lakatos István*: Brassai Sámuel és a muzsika. Kolozsvár, 1942. 29.

Liszt tiündöklően szép zongorajátéka persze feledtette a Szent Erzsébet-legenda disszonáns hangjait s a hangverseny után a mester a Casinóban vacsorázva pihente ki izgalmaikat. Liszt másnap vagy harmadnap utazott el Kolozsvárról. Azt, hogy pontosan melyik napon, ma már nem állapíthatjuk meg. A Kelet úgy tudja, hogy március 15-én reggel indult Pestre Zichy Géza társaságában, ellenben a Magyar Polgár úgy értesült, hogy március 16-án reggel utazott el, gróf Teleki Sándor és gróf Eszterházy Kálmán kísérte ki az állomásra; Kolozsvárról Hosszú-Pályiba ment gróf Zichy Ernőhöz és magával vitte Bösendorfert is.

Bármint is történt, az bizonyos, hogy 1879 márciusában járt Liszt Ferenc utoljára Kolozsvárt s 1836-ban bekövetkezett haláláig már nem lépett többé Erdély földjére. A romantikus zene lángeszű mesterének szelleme azonban itt él közöttünk, gyakran szólal meg művein keresztül s hangversenyeinken mindig hódolattal idézzük.

LAKATOS ISTVÁN